

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ВІДДІЛ ОСВІТИ КОМУНАРСЬКОГО РАЙОНУ
ДЕПАРТАМЕНТУ ОСВІТИ І НАУКИ ЗАПОРІЗЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ЗАКЛАД ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
«КОМУНАРСЬКИЙ РАЙОННИЙ ЦЕНТР МОЛОДІ ТА ШКОЛЯРІВ»
ЗАПОРІЗЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Закладу позашкільної
освіти «Комунарський районний
центр молодів та школярів»
Запорізької міської ради

« 21 » 08. 2023 № 67-0
Директор ЗПО «КРЦМтаШ» ЗМР
Михайло ХВАСТИК

Навчальна програма з позашкільної освіти
військово-патріотичного напрямку
Сокіл Джура

2 роки навчання

основний рівень - 2 роки

м. Запоріжжя – 2023

Укладач:

Кравчук Ігор Павлович - керівник гуртка «Сокіл Джура» Закладу позашкільної освіти «Комунарський районний центр молоді та школярів» Запорізької міської ради.

Рецензенти:

Гольц Олег Валентинович - керівник гуртка фізкультурно-спортивного напрямку «Тайський бокс» Закладу позашкільної освіти «Комунарський районний центр молоді та школярів» Запорізької міської ради;

Тригуб Наталія Григорівна - методист Закладу позашкільної освіти «Комунарський районний центр молоді та школярів» Запорізької міської ради.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Згідно реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України 06 червня 2022 року № 527, та з метою національно-патріотичного виховання головним завданням держави є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності.

Актуальність навчальної програми з позашкільної освіти військово-патріотичного напрямку (Сокіл Джура) обумовлена необхідністю забезпечення у закладі освіти виховного процесу, який ґрунтується на демократичних засадах, загальнолюдських та національних цінностях, а також потребою суспільства у самодостатній, відповідальній особистості, яка здатна брати участь у спільному житті, проявляти соціальну активність та ініціативність, усвідомлювати свою роль у житті держави, бути відданою її інтересам та готова до її захисту. Саме тому патріотичне виховання визнано одним із головних пріоритетів держави та регулюється рядом законодавчих документів.

Основним нормативно-правовим забезпеченням патріотичного виховання дітей та молоді є: закони України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про позашкільну освіту» (2020), укази Президента України «Про стратегію національно-патріотичного виховання» (2019), «Про День захисника України» (2014), «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності» (2014), «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді (2014), Постанова Кабінету міністрів України «Про деякі питання дитячо-юнацького військово-патріотичного виховання» (2018), Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2015) та інші.

Мета і завдання програми: створення умов для виховання підростаючого покоління фізично здоровим, міцним, загартованим, формування почуття патріотизму, свідомого ставлення до питань особистої та громадянської безпеки, засвоєння теоретичних знань та розвиток практичних навичок поведінки в екстремальних ситуаціях, творчого потенціалу та соціальної активності особистості, розумових і фізичних якостей, готовності до виконання громадянського та конституційного обов'язку, особистої відповідальності щодо захисту України, становлення людини (дитини, юнака, дорослого), яка готова до участі в демократичному управлінні суспільством, є дійсним творцем, лідером свого життя.

Програма передбачає реалізацію змісту освіти на заняттях гуртків та спрямована на набуття пізнавальної, практичної, творчої, соціальної та громадянської компетентностей.

Пізнавальна компетентність. Оволодіння знаннями з історії, географії, етнології, народознавства, українознавства, звичаєвого українського права, світових цивілізаційних процесів та ролі у них України, мистецтва, різноманітних видів спорту та бойових єдиноборств, військової справи, фізичної культури, морально-психологічних особливостей людини та особистості, способів організації змістовного дозвілля.

Практична компетентність. Формування умінь та навичок занять фізичною культурою та спортом, військової справи, свідомої діяльності у науково-пошуковій роботі, волонтерській діяльності, виживання та усвідомлених дій в екстремальних ситуаціях, надання домедичної допомоги, в тому числі тактичній медицині, самовпорядності, самоосвіти, самоврядування, збереження народних звичаїв, традицій, обрядів, залучення до здорового способу життя, організації змістовного дозвілля.

Творча компетентність. Набуття досвіду власної творчої діяльності, внеску в популяризацію фізичної культури і спорту, військової справи, розвиток громадянського суспільства, здатності проявляти творчу ініціативу, формування досвіду взаємовідносин людини і природи, здібностей системного,

просторового, логічного мислення, творчої уяви і фантазії, намагання творчої самореалізації та духовного самовдосконалення.

Соціальна компетентність. Розвиток культури праці, досягнення високого рівня освіченості та вихованості, моральний, духовний, фізичний та інтелектуальний розвиток, формування кращих особистісних рис (відповідальність, чесність, працелюбність, самостійність, моральність), ціннісне ставлення до себе та оточуючих, культурно-історичної спадщини і традицій, природи, навколишнього середовища, вміння працювати в колективі.

Громадянська компетентність. Вміння аргументувати та відстоювати свою позицію, ухвалювати аргументовані рішення в життєвих ситуаціях та діях військовослужбовця в сучасному загальновійськовому бою, співпрацювати в колективі, вносити свою частку в роботу групи для вирішення проблеми, виявляти соціальні почуття, змістом яких є любов до Батьківщини, застосовувати процедури та способи захисту власних інтересів, прав та свобод, виконувати громадянський обов'язок у межах місцевої громади та держави загалом, ефективно спілкуватися, долати стереотипи, робити свідомий вибір та діяти відповідально.

Усвідомлення людини як вищої соціальної цінності, поваги до її прав і свобод, закону, прагнення до суспільної справедливості, рівноправності. Формування активної та відповідальної громадянської позиції, розуміння громадянського обов'язку та відповідальності за спільну справу.

Програма складена відповідно фізичним і психологічним особливостям здобувачів освіти, відповідно до року навчання, розрахована на дітей віком від 11 до 16 років, передбачає 2 роки навчання реалізації у групах основного рівня:

- 1-й рік навчання – основний рівень – 4 год на тиждень, 144 год на рік;
- 2-й рік навчання – основний рівень – 4 год на тиждень, 144 год на рік.

Наповнюваність груп здійснюється відповідно нормативно-правовим вимогам. Форма проведення занять групова.

Навчальні групи формуються з урахуванням віку й рівня підготовленості вихованців. Об'єм, інтенсивність, щільність фізичного навантаження на заняттях

плануються з урахуванням результатів медичного обстеження та рівня фізичної підготовленості вихованців.

Програмний матеріал, вимоги до розвитку фізичних якостей і можливостей вихованців ускладнюються з кожним роком навчання.

Збільшення фізичних навантажень є послідовним і поступовим. Тривалість занять – 45 хвилин.

Програмою передбачені індивідуальні години згідно Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи, затвердженого наказом МОН України від 11.08.2004 № 651. Це дає можливість здійснювати індивідуальний і диференційований підхід, якісно готувати вихованців до змагань, свят, масових заходів тощо, не відволікаючи їх від основного освітнього процесу.

Програма побудована концентричним способом, який допускає повторне вивчення окремих розділів і тем як на одному, так і на різних рівнях навчання з розширенням та поглибленням змісту навчального матеріалу.

Основний рівень, перший рік навчання
НАЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	-	4	4
2.	Вивчення історії України, рідного краю, козацтва, українських військових формувань визвольних змагань боротьби за незалежність, сучасних Збройних сил України	4	6	10
3.	Вивчення культури та побуту українців, обрядів, традицій і звичаїв українського народу, календаря народних та церковних свят, основ українського звичаєвого права, життя та діяльності видатних українських діячів	2	4	6
4.	Духовні цінності та заповіді українського народу	2	8	10
5.	Самоврядування. Основи самовиховання, самовпорядності, пластової методики сходинок (кроків). Створення рою	2	8	10

	(курень). Розподіл обов'язків залежно від завдань			
6.	Домедична допомога та дії у надзвичайних ситуаціях. Проведення рятувальних робіт	3	5	8
7.	Військова підготовка, стрільба з пневматичної, малокаліберної та автоматичної зброї	6	14	20
8.	Прикладна фізична підготовка, освоєння елементів бойових єдиноборств	8	24	32
9.	Туристсько-спортивна підготовка	4	6	10
10.	Таборування	-	10	10
11.	Участь у волонтерських та інших масових заходах	-	12	12
12.	Підсумкове таборування (травень-червень)	-	10	10
13.	Підсумок	2	-	2
	Разом	37	107	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (4 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з порядком організації та проведення занять і планом роботи. Правилами безпеки життєдіяльності під час занять, рейд-походів, таборувань та змагань. Правила поведінки в навчальному кабінеті, спортзалі, спортивному майданчику, у закладі освіти. Правила дорожнього руху. Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з вихованцями.

2. Вивчення історії України, рідного краю, козацтва, українських військових формувань визвольних змагань боротьби за незалежність, сучасних Збройних сил України (10 год.)

Теоретична частина. Історія рідного краю як віддзеркалення загальної історії України. Місця історичних подій. Розкриття «білих плям» історії краю. Формування української народності та нації. Виникнення назви «русі» та поширення назви «Русь». «Київська земля» – ядро формування української народності. Виникнення назви «Україна», основні ознаки української нації. Розширення української етнічної території у XVI–XVII ст. Чи козацького ми роду? Місця таборування козаків. Козацькі прізвища та роди рідного краю. Гетьманські столиці. Історія боротьби за незалежність України. Українські військові формування періоду визвольних змагань за єдину і соборну Україну. Історія створення сучасних Збройних сил України. Героїчні подвиги українських воїнів сучасності. Учасники ООС.

Практична частина. Проведення туристсько-краєзнавчих подорожей з активним способом пересування, семінарів, фестивалів, круглих столів з громадськістю та батьками, зустрічі з учасниками ООС, екскурсії до місць історичної та культурної спадщини України.

3. Вивчення культури та побуту українців, обрядів, традицій і звичаїв українського народу, календаря народних та церковних свят, основ українського звичаєвого права, життя та діяльності видатних українських

діячів (6 год.)

Теоретична частина. Культура українців: тяглисть, синкретизм, універсальї. Українство як етноментальний феномен. Ментальність і процеси націотворення. Історична доля українців. Українська мова як визначальна ознака українського етносу в його часопросторових вимірах, конституційний чинник українського державотворення на сучасному етапі. Запорізька Січ. Вивчення побуту, місця проживання козаків. Поняття «козак», його морально-психологічна суть. Козацьке побратимство. Кодекс лицарської звитяги та честі. Козацтво: історична давність захисних консолідуючих національних функцій. Козацька регула. Основи українського звичаєвого права. Календар народних та церковних свят. 14 жовтня в державних, народних, церковних та козацьких українських традиціях. Життя та діяльність видатних українських діячів. Зміст, сутність поняття «історична місія». Україна та українство у відносинах із зовнішнім світом. Україна і Росія у процесі історичного співіснування.

Практична частина. Написання сценаріїв та святкування народних, церковних та державних свят. Проведення рейд-походу. Святкування 14 жовтня – Дня українського козацтва, Дня Захисника України та свята Покрови Пресвятої Богородиці.

4. Духовні цінності та заповіді українського народу (10 год.)

Теоретична частина. Український рівень культу Роду і народу, культ Батька-Матері, Дідуся-Бабусі. Батько-захисник сім'ї, творець історії, державності. Рівноправність української сім'ї. Мати-Берегиня роду. Працьовитість і скромність. Родина і Україна – найвищі цінності українця. Любов до Батьківщини, рідної мови, відданість православної вірі. Значення християнської віри для козаків – служити Богові, Батьківщині, ближньому. Добре діло – найвищий дар одне одному. Честь і воля понад усе. Шляхетність, мудрість, відвага, лицарство – духовне ядро української душі. Готовність боротися за волю, віру, честь і славу України, героїзм та подвижництво у праці та в бою, шляхетне ставлення до жінки, дівчини, матері, ініціативність, кмітливість, уміння долати життєві труднощі – найвищі святині для українця.

Практична частина. Організація родинних свят («Роде наш красний, роде наш прекрасний...»), «Сію, сію, посіваю...», «Лісова красуня» та інші). Екскурсії та відвідання театрів. Проведення вечорниць, спільних заходів з громадськістю та батьками.

5. Самоврядування. Основи самовиховання, самовпорядності, пластової методики сходинок (кроків). Створення рою (куреня). Розподіл обов'язків залежно від завдань (10 год.)

Теоретична частина. Роль виховника, впорядника, провідника. Вибір мети, своєї ролі в колективі, усвідомлене, зацікавлене навчання, подолання сходинок до мети («крок до мети»). Сходини у пласті. Особливості розвитку дитячого самоврядування в Україні. Козацька Рада (самоуправління, козацьке коло). Створення дитячого (юнацького) об'єднання – рою. Вибір ройового отамана. Створення об'єднання закладу освіти – куреня. Вибори отаманів. Розподіл обов'язків: отаман, писар, обозний, скарбник, осавул, хорунжий, бунчужний, суддя, довбиш, товмач, шафар. Співпраця з територіальними громадськими об'єднаннями козацько-лицарського духу, товариством сприяння обороні України. Поняття про соціальну згуртованість: вихованці закладу освіти, педагоги, батьки. План спільних дій. Основи інформаційного забезпечення.

Практична частина. Написання сценарію та проведення урочистого Свята Козацької Ради із залученням батьків, вихованців, педагогів, громадськості, місцевої влади, представників осередків українського козацтва. Висвітлення роботи гуртка в інтернет-ресурсах та соціальних мережах.

6. Домедична допомога та дії у надзвичайних ситуаціях. Проведення рятувальних робіт (8 год.)

Теоретична частина. Анатомія людини. Поняття про рани. Види ран та кровотеч. Накладання пов'язок. Накладання кровоспинного джгута. Правила транспортування потерпілих при різноманітних ушкодженнях та пораненнях. Домедична допомога при тепловому і сонячному ударах, водно-солевий баланс, питний режим та знезараження води. Допомога при ураженні електричним

струмом. Домедична допомога при харчових отруєннях, отруєннях грибами, ягодами, травами. Домедична допомога при утопленні. Допомога при захворюваннях. Поняття про втрату свідомості та шок. Загальне уявлення про смерть, ознаки смерті, порядок проведення реанімації та рятувальних робіт. Особливості проведення рятувальних робіт у межах населених пунктів та безпосередньо на зруйнованих житлових та нежитлових об'єктах. Природні та антропогенні перешкоди.

Практична частина. Накладання пов'язок. Накладання кровоспинного джгута. Порядок стискання судин для зупинки кровотечі. Виготовлення ноші з підручних засобів та матеріалів. Транспортування потерпілих при різноманітних ушкодженнях та пораненнях. Порядок проведення штучного дихання та непрямого масажу серця. Знезараження води. Тренування на майданчиках Збройних сил України, ДСНС тощо. Участь у змаганнях з рятувальних робіт.

7. Військова підготовка, стрільба з пневматичної, малокаліберної та автоматичної зброї (20 год.)

Теоретична частина. Найкращі риси воїна-українця. Основи захисту України. Конституція України про призначення Збройних сил та інших військових формувань України. Державна та військова символіка України. Товариство сприяння обороні України (ТСОУ) – оборонно-патріотична громадська організація. Загальновійськова підготовка. Поняття про військові статuti. Муштровий впоряд. Військові звання та знаки розрізнення (в т.ч. Козацької старшини та НАТО). Суть та значення військової дисципліни. Начальники (командири) та підлеглі, старші та молодші, їх права та обов'язки. Порядок звернення до начальників, віддання та виконання наказів. Ознайомлення із стройовим статутом Збройних сил України та традиціями українського військового впоряду (Українських Січових Стрільців, Української Народної Республіки, Української Повстанської Армії, НСОУ «Пласт», Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»). Стройова підготовка (в поряд). Строї (лади) та їх (хвати) елементи. Попередня та

виконавчі команди (накази). Стройове положення (Муштрова постава). Виконання команд (хватів) «Ставай. Шикуйсь» («Рій–домене, збірка», «Рій, у лаву–збірка шикуйсь»), «Шикуйсь», «Рівняйсь», «Струнко», «Вільно» («Спочинь», «Розхід»). Повороти на місці. Команди (хвати) «Праворуч», «Ліворуч», «Кругом» («Обернись»). Рух стройовим (ладовимрівним) та похідним кроком. Команди (накази) «Кроком руш» («Ходом руш»), «На місці», «Стій» («Спинись»), «Рій, до двох–відлічи». Військове привітання. Вихід із строю, підхід до начальника, повернення до строю (вихід з лави підхід до провідника). Шиккування відділення (рою) у розгорнутий і похідний стрій (лад). Перешиккування відділення (рою) з однієї шеренги (лави) у дві і навпаки (шикування та перешиккування в однолаву та дволаву). Військове вітання рою на місці та під час руху. Відповіді рою на привітання і поздоровлення. Виконання стройових прийомів (муштрових хватів) (в т.ч. показове, творче виконання, складена композиція). Виконання стройової (ладової) пісні.

Види тактико-технічних дій на місцевості, в т.ч. малих диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ).

Вогнева підготовка. Загальна будова пневматичної та малокаліберної гвинтівки, їх характеристика та принцип дії. Заходи безпеки під час стрільби. Особливості стрільби з пневматичної та малокаліберної гвинтівок. Помилки при стрільбі та їх усунення. Вибір точки прицілювання. Стрільба лежачи, з коліна тазу пору. Вивчення будови автоматичної та інших видів стрілецької зброї на малогабаритних або повногабаритних макетах (плакатах), характеристики і принцип дії. Теоретичні основи стрільби із бойової зброї.

Практична частина. Виконання стройових прийомів (муштрових хватів). Виконання стройової (ладової) пісні. Творчі стройові (муштрові) вправи. Виконання стрільби із пневматичної та малокаліберної гвинтівки. виправлення помилок при стрільбі, їх усунення. Тренування у стрільбі.

8. Прикладна фізична підготовка, освоєння елементів бойових єдиноборств (32 год.)

Теоретична частина. Самовдосконалення фізичного стану. Фізична

культура і спорт. Загальна фізична підготовка (ЗФП). Особиста гігієна занять фізкультурою і спортом. Загальнорозвиваючі вправи та ранкова гімнастика. Спеціальні вправи для розвитку різних груп м'язів, вправи на витривалість, координацію, гнучкість, спритність, швидкість. Основи техніки оздоровчого бігу. Спеціальні бігові вправи. Робота рук під час бігу. Постанова стопи на землю. Довжина кроку. Дихання під час бігу. Човниковий біг. Біг на 100 метрів з рівномірним прискоренням, біг на 400, 1000, 2000 метрів. Біг з повторним прискоренням на 15-20 метрів та вільний біг між ними. Метання в ціль та на відстань. Стрибки в довжину, висоту, у «кроці», зі скакалкою, через перешкоди, опорні стрибки. Розвиток прикладних психофізичних якостей та особистісних властивостей засобами військово-спортивних ігор. Прикладні види спорту та види українських національних єдиноборств у системі патріотичного виховання дітей та молоді («Хортинг», «Спас», «Пластун», «Бойовий гопак», «Пожежно-прикладний спорт», «Рятувальне багатоборство», «Прикладні стрілецькі види спорту», «Військово-прикладне багатоборство», «Гирьовий спорт», та інші). Гімнастичні та акробатичні вправи з елементами бойових мистецтв. Бойові мистецтва захисту та нападу. Основи верхової їзди, плавання (за можливістю), фігурні вправи на велосипеді.

Практична частина. Козацькі та народні ігри та забави «Лави на лаву» («Штовхач»), «Перетягування линви (воза)», «Лазіння по голоблі (линві, канату) «за чоботами», рух «гусячим кроком», метання «гарматного ядра», списа, сокири, топірця карпатського, ножів, гранати, крос-фіт тощо. Народна боротьба «Нахрест». Рейд-похід. Участь у спортивних змаганнях, естафетах, іграх, показових виступах.

9. Туристсько-спортивна підготовка (10 год.)

Теоретична частина. Види спортивного туризму: пішохідний, водний, гірський, велосипедний, лижний. Відродження кінного туризму. Рух групи у поході. Залежність швидкості руху від рельєфу, характеру місцевості, наявності перешкод. Забезпечення безпеки під час руху в поході. Фактори небезпеки в поході (природні, антропогенні). Подолання природних перешкод різного

ступеня складності (яри, канави, болота, річки та інші водні перешкоди, організація переправ), круті схили, скелясті ділянки, ділянки густого лісу чи чагарнику тощо. Дії групи в екстремальних умовах (психологічна загартованість). Роль спорядження для успішного проведення походу та організації таборувань (вага, надійність, компактність). Види спорядження (загально-туристське та спеціальне, індивідуальне та групове тощо). Індивідуальне спорядження. Рюкзаки (наплічники). Теплоізоляційні килимки (каремати). Спальні мішки. Одяг та взуття. Намети та їх види. Основні вимоги до спорядження. Догляд за спорядженням. Комплектація ремонтного набору. Мотузки (основні та допоміжні), особливості їх використання. Карабіни та інші технічні засоби. Страхувальні системи. Основні туристські вузли. Техніка в'язання та призначення. Орієнтування на місцевості. Поняття про карту (мапу) і план. Види карт. Масштаб (мірило). Визначення відстані на мапі та місцевості. Компас, його будова та призначення. Визначення сторін світу за допомогою компаса, небесних світил та місцевих прикмет. Особливості орієнтування під час рейду-походу. Умовні знаки топографічних та військових карт. Рельєф. Зображення рельєфу горизонталями. Види горизонталей. Берг штрих. Перетин рельєфу. Типові форми рельєфу та їх зображення на мапі. Способи відновлення орієнтування у разі його втрати. Поняття про бівуак (ночівлю, табір). Вимоги до місця (безпека, наявність джерел питної води, дров (палива), можливість зручного розташування наметів). Порядок дій окремих учасників та групи при влаштуванні бівуаку. Зняття бівуаку. Прибирання місця привалу (ночівлі, табору). Вибір місця для вогнища (багаття). Правила протипожежної безпеки. Різні типи багаття та їх призначення. Розпалювання багаття в т.ч. за несприятливих погодних умов. Сушіння одягу та взуття. Режим дня. Дозвілля в поході, багатоденному таборуванні. Організація харчування в поході (таборуванні). Набір продуктів, режим харчування, калорійність. Меню одноденного, дводенного та багатоденного походу (таборування). Циклічність меню. Санітарні вимоги. Посуд. Кострове приладдя. Поповнення запасів ловлею риби, збиранням грибів та ягід. Приготування їжі в різних погодних умовах.

Страви похідної (таборової) кухні, в т.ч. народної.

Практична частина. Орієнтування на місцевості. Участь у змаганнях зі спортивного орієнтування. Виготовлення карток топографічних знаків. Топографічні ігри, диктанти, завдання. Визначення азимутів на місцевості. Читання знаків карт спортивного орієнтування. Робота з компасом, курвіметром, транспортиром, візирною лінійкою. Рух за визначеним азимутом. Визначення сторін горизонту за місцевими предметами. В'язання вузлів. Подолання перешкод. Участь у змаганнях зі спортивного туризму. Укладання рюкзака. Складання та розбирання намету. Розпалювання вогнища. Практичні навички користування сокирою, пилкою, лопатою, ремонтним набором. Приготування їжі. Рейд-похід.

10. Таборування (жовтень, квітень-травень) (10 год.)

Практична частина. Вибір маршруту та ночівлі. План підготовки таборування. Подолання простих перешкод. Ігри та забави, конкурси, вікторини, змагання. Тематичні гутірки. Ведення індивідуального та групового щоденника. Повідомлення в соціальних мережах та ЗМІ.

11. Участь у волонтерських та інших масових заходах (12 год.)

Практична частина. Виконання Доброго Діла відповідно до лицарських принципів служити Богові, Батьківщині, Близькому. Виконання індивідуальних та групових завдань.

12. Підсумкове таборування (травень-червень) (10 год.)

Практична частина. Вибір маршруту та ночівлі. План підготовки таборування. Подолання простих перешкод. Ігри та забави, конкурси, вікторини, змагання. Тематичні гутірки. Залучення батьків, представників місцевої влади, дитячих та молодіжних громадських організацій (ГО), ветеранів ООС, ТСОУ, військових комісаріатів тощо. Ведення індивідуального та групового щоденника. Повідомлення в соціальних мережах та ЗМІ.

13. Підсумок (2год.)

Теоретична частина. Підведення підсумків роботи за рік. Відзначення кращих учасників за підсумками навчання, організації рейдів-походів, волонтерських заходів, ігор та дозвілля, підсумкового таборування. Завдання на літо.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- основні питання історії України, рідного краю, козацтва, українських військових формувань, сучасних Збройних сил України, українських визвольних змагань та боротьби за незалежність;
- культуру та побут українців;
- обряди, традиції та звичаї українського народу, народні та церковні свята;
- основи українського звичаєвого права;
- видатних українських діячів;
- основи самовиховання, самовпорядності, пластової методики сходинок (кроків);
- особливості розвитку дитячого самоврядування в Україні;
- основні аспекти занять фізичною культурою та спортом, елементи бойових єдиноборств;
- види тактико-технічних дій на місцевості, в т.ч. малих диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ);
- основи надання першої медичної допомоги, проведення рятувальних робіт, тактичної медицини;
- основи пішохідного туризму, спортивного та туристського орієнтування, правила проведення туристських подорожей, організацію таборувань;
- санітарно-гігієнічні норми, правила особистої гігієни;
- правила безпеки життєдіяльності під час занять, рейдів-походів, таборувань, змагань;
- основи інформаційного забезпечення роботи гуртка.

Вихованці мають вміти:

- працювати з різними джерелами інформації;
- збирати та фіксувати зібрані матеріали;

- орієнтуватись на місцевості;
- освоїти елементи фізичної культури, бойових єдиноборств;
- надавати та виконувати накази, діяти владу;
- стріляти з пневматичної, малокаліберної та автоматичної зброї;
- надавати домедичну допомогу, проводити рятувальні роботи;
- долати природні та штучні перешкоди;
- діяти в екстремальних та нестандартних ситуаціях у т.ч. в умовах населених пунктів.

Вихованці мають набути досвід:

- складати меню, готувати страви похідної кухні, в т.ч. народної (козацький куліш, борщ, кашу, деруни, вареники тощо);
- організації роботи громадської ради, самоврядування, розподіляти обов'язки залежно від завдань;
- участі у волонтерських заходах, концертах, фестивалях, конкурсах, вікторинах, виставках тощо;
- готувати творчі звіти, пошукові або дослідницькі роботи, інформацію у ЗМІ, вести сторінку у соціальних мережах тощо.

Основний рівень, другий рік навчання
НАЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	-	4	4
2.	Вивчення історії України, рідного краю, козацтва, українських військових формувань визвольних змагань боротьби за незалежність, сучасних Збройних сил України	4	6	10
3.	Вивчення культури та побуту українців, обрядів, традицій і звичаїв українського народу, календаря народних та церковних свят, основ українського звичаєвого права, життя та діяльності видатних українських діячів	2	4	6
4.	Духовні цінності та заповіді українського народу	2	8	10
5.	Самоврядування. Основи самовиховання, самовпорядності, пластової методики сходинок (кроків). Створення рою (куреня). Розподіл обов'язків залежно від завдань	2	8	10

6.	Домедична допомога та дії у надзвичайних ситуаціях. Проведення рятувальних робіт.	3	5	8
7.	Військова підготовка, стрільба з пневматичної, малокаліберної та автоматичної зброї	6	14	20
8.	Прикладна фізична підготовка, освоєння елементів бойових єдиноборств	8	24	32
9.	Туристсько-спортивна підготовка	4	6	10
10.	Таборування	-	10	10
11.	Участь у волонтерських та інших масових заходах	-	12	12
12.	Підсумкове таборування (травень-червень)	-	10	10
13.	Підсумок	2	-	2
	Разом	37	107	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (4 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з порядком організації та проведення занять і планом роботи. Правилами безпеки життєдіяльності під час занять, рейд-походів, таборувань та змагань. Правила поведінки в навчальному кабінеті, спортзалі, спортивному майданчику, у закладі освіти. Правила дорожнього руху. Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з вихованцями.

2. Вивчення історії України, рідного краю, козацтва, українських військових формувань визвольних змагань боротьби за незалежність, сучасних Збройних сил України (10 год.)

Теоретична частина. Історія рідного краю як віддзеркалення загальної історії України. Місця історичних подій. Розкриття «білих плям» історії краю. Формування української народності та нації. Виникнення назви «русі» та поширення назви «Русь». «Київська земля» – ядро формування української народності. Виникнення назви «Україна», основні ознаки української нації. Розширення української етнічної території у XVI–XVII ст. Чи козацького ми роду? Місця таборування козаків. Козацькі прізвища та роди рідного краю. Гетьманські столиці. Історія боротьби за незалежність України. Українські військові формування періоду визвольних змагань за єдину і соборну Україну. Історія створення сучасних Збройних сил України. Героїчні подвиги українських воїнів сучасності. Учасники ООС.

Практична частина. Проведення туристсько-краєзнавчих подорожей з активним способом пересування, семінарів, фестивалів, круглих столів з громадськістю та батьками, зустрічі з учасниками ООС, екскурсії до місць історичної та культурної спадщини України.

3. Вивчення культури та побуту українців, обрядів, традицій і звичаїв українського народу, календаря народних та церковних свят, основ українського звичаєвого права, життя та діяльності видатних українських

діячів (6 год.)

Теоретична частина. Культура українців: тяглисть, синкретизм, універсальї. Українство як етноментальний феномен. Ментальність і процеси націотворення. Історична доля українців. Українська мова як визначальна ознака українського етносу в його часопросторових вимірах, конституційний чинник українського державотворення на сучасному етапі. Запорізька Січ. Вивчення побуту, місця проживання козаків. Поняття «козак», його морально-психологічна суть. Козацьке побратимство. Кодекс лицарської звитяги та честі. Козацтво: історична давність захисних консолідуючих національних функцій. Козацька регула. Основи українського звичаєвого права. Календар народних та церковних свят. 14 жовтня в державних, народних, церковних та козацьких українських традиціях. Життя та діяльність видатних українських діячів. Зміст, сутність поняття «історична місія». Україна та українство у відносинах із зовнішнім світом. Україна і Росія у процесі історичного співіснування.

Практична частина. Написання сценаріїв та святкування народних, церковних та державних свят. Проведення рейд-походу. Святкування 14 жовтня – Дня українського козацтва, Дня Захисника України та свята Покрови Пресвятої Богородиці.

4. Духовні цінності та заповіді українського народу (10 год.)

Теоретична частина. Український рівень культу Роду і народу, культ Батька-Матері, Дідуся-Бабусі. Батько-захисник сім'ї, творець історії, державності. Рівноправність української сім'ї. Мати-Берегиня роду. Працьовитість і скромність. Родина і Україна – найвищі цінності українця. Любов до Батьківщини, рідної мови, відданість православної вірі. Значення християнської віри для козаків – служити Богові, Батьківщині, ближньому. Добре діло – найвищий дар одне одному. Честь і воля понад усе. Шляхетність, мудрість, відвага, лицарство – духовне ядро української душі. Готовність боротися за волю, віру, честь і славу України, героїзм та подвижництво у праці та в бою, шляхетне ставлення до жінки, дівчини, матері, ініціативність, кмітливість, уміння долати життєві труднощі – найвищі святині для українця.

Практична частина. Організація родинних свят («Роде наш красний, роде наш прекрасний...»), «Сію, сію, посіваю...», «Лісова красуня» та інші). Екскурсії та відвідання театрів. Проведення вечорниць, спільних заходів з громадськістю та батьками.

5. Самоврядування. Основи самовиховання, самовпорядності, пластової методики сходинок (кроків). Створення рою (куреня). Розподіл обов'язків залежно від завдань (10 год.)

Теоретична частина. Роль виховника, впорядника, провідника. Вибір мети, своєї ролі в колективі, усвідомлене, зацікавлене навчання, подолання сходинок до мети («крок до мети»). Сходини у пласті. Особливості розвитку дитячого самоврядування в Україні. Козацька Рада (самоуправління, козацьке коло). Створення дитячого (юнацького) об'єднання – рою. Вибір ройового отамана. Створення об'єднання закладу освіти – куреня. Вибори отаманів. Розподіл обов'язків: отаман, писар, обозний, скарбник, осавул, хорунжий, бунчужний, суддя, довбиш, товмач, шафар. Співпраця з територіальними громадськими об'єднаннями козацько-лицарського духу, товариством сприяння обороні України. Поняття про соціальну згуртованість: вихованці закладу освіти, педагоги, батьки. План спільних дій. Основи інформаційного забезпечення.

Практична частина. Написання сценарію та проведення урочистого Свята Козацької Ради із залученням батьків, вихованців, педагогів, громадськості, місцевої влади, представників осередків українського козацтва. Висвітлення роботи гуртка в інтернет-ресурсах та соціальних мережах.

6. Домедична допомога та дії у надзвичайних ситуаціях. Проведення рятувальних робіт (8 год.)

Теоретична частина. Анатомія людини. Поняття про рани. Види ран та кровотеч. Накладання пов'язок. Накладання кровоспинного джгута. Правила транспортування потерпілих при різноманітних ушкодженнях та пораненнях. Домедична допомога при тепловому і сонячному ударах, водно-солевий баланс, питний режим та знезараження води. Допомога при ураженні електричним

струмом. Домедична допомога при харчових отруєннях, отруєннях грибами, ягодами, травами. Домедична допомога при утопленні. Допомога при захворюваннях. Поняття про втрату свідомості та шок. Загальне уявлення про смерть, ознаки смерті, порядок проведення реанімації та рятувальних робіт. Особливості проведення рятувальних робіт у межах населених пунктів та безпосередньо на зруйнованих житлових та нежитлових об'єктах. Природні та антропогенні перешкоди.

Практична частина. Накладання пов'язок. Накладання кровоспинного джгута. Порядок стискання судин для зупинки кровотечі. Виготовлення ноші з підручних засобів та матеріалів. Транспортування потерпілих при різноманітних ушкодженнях та пораненнях. Порядок проведення штучного дихання та непрямого масажу серця. Знезараження води. Тренування на майданчиках Збройних сил України, ДСНС тощо. Участь у змаганнях з рятувальних робіт.

7. Військова підготовка, стрільба з пневматичної, малокаліберної та автоматичної зброї (20 год.)

Теоретична частина. Найкращі риси воїна-українця. Основи захисту України. Конституція України про призначення Збройних сил та інших військових формувань України. Державна та військова символіка України. Товариство сприяння обороні України (ТСОУ) – оборонно-патріотична громадська організація. Загальновійськова підготовка. Поняття про військові статuti. Муштровий впоряд. Військові звання та знаки розрізнення (в т.ч. Козацької старшини та НАТО). Суть та значення військової дисципліни. Начальники (командири) та підлеглі, старші та молодші, їх права та обов'язки. Порядок звернення до начальників, віддання та виконання наказів. Ознайомлення із стройовим статутом Збройних сил України та традиціями українського військового впоряду (Українських Січових Стрільців, Української Народної Республіки, Української Повстанської Армії, НСОУ «Пласт», Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»). Стройова підготовка (в поряд). Строї (лади) та їх (хвати) елементи. Попередня та

виконавчі команди (накази). Стройове положення (Муштрова постава). Виконання команд (хватів) «Ставай. Шикуйсь» («Рій–домене, збірка», «Рій, у лаву–збірка шикуйсь»), «Шикуйсь», «Рівняйсь», «Струнко», «Вільно» («Спочинь», «Розхід»). Повороти на місці. Команди (хвати) «Праворуч», «Ліворуч», «Кругом» («Обернись»). Рух стройовим (ладовимрівним) та похідним кроком. Команди (накази) «Кроком руш» («Ходом руш»), «На місці», «Стій» («Спинись»), «Рій, до двох–відлічи». Військове привітання. Вихід із строю, підхід до начальника, повернення до строю (вихід з лави підхід до провідника). Шиккування відділення (рою) у розгорнутий і похідний стрій (лад). Перешиккування відділення (рою) з однієї шеренги (лави) у дві і навпаки (шикування та перешиккування в однолаву та дволаву). Військове вітання рою на місці та під час руху. Відповіді рою на привітання і поздоровлення. Виконання стройових прийомів (муштрових хватів) (в т.ч. показове, творче виконання, складена композиція). Виконання стройової (ладової) пісні.

Види тактико-технічних дій на місцевості, в т.ч. малих диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ).

Вогнева підготовка. Загальна будова пневматичної та малокаліберної гвинтівки, їх характеристика та принцип дії. Заходи безпеки під час стрільби. Особливості стрільби з пневматичної та малокаліберної гвинтівок. Помилки при стрільбі та їх усунення. Вибір точки прицілювання. Стрільба лежачи, з коліна тазу пору. Вивчення будови автоматичної та інших видів стрілецької зброї на малогабаритних або повногабаритних макетах (плакатах), характеристики і принцип дії. Теоретичні основи стрільби із бойової зброї.

Практична частина. Виконання стройових прийомів (муштрових хватів). Виконання стройової (ладової) пісні. Творчі стройові (муштрові) вправи. Виконання стрільби із пневматичної та малокаліберної гвинтівки. виправлення помилок при стрільбі, їх усунення. Тренування у стрільбі.

8. Прикладна фізична підготовка, освоєння елементів бойових єдиноборств (32 год.)

Теоретична частина. Самовдосконалення фізичного стану. Фізична

культура і спорт. Загальна фізична підготовка (ЗФП). Особиста гігієна занять фізкультурою і спортом. Загальнорозвиваючі вправи та ранкова гімнастика. Спеціальні вправи для розвитку різних груп м'язів, вправи на витривалість, координацію, гнучкість, спритність, швидкість. Основи техніки оздоровчого бігу. Спеціальні бігові вправи. Робота рук під час бігу. Постанова стопи на землю. Довжина кроку. Дихання під час бігу. Човниковий біг. Біг на 100 метрів з рівномірним прискоренням, біг на 400, 1000, 2000 метрів. Біг з повторним прискоренням на 15-20 метрів та вільний біг між ними. Метання в ціль та на відстань. Стрибки в довжину, висоту, у «кроці», зі скакалкою, через перешкоди, опорні стрибки. Розвиток прикладних психофізичних якостей та особистісних властивостей засобами військово-спортивних ігор. Прикладні види спорту та види українських національних єдиноборств у системі патріотичного виховання дітей та молоді («Хортинг», «Спас», «Пластун», «Бойовий гопак», «Пожежно-прикладний спорт», «Рятувальне багатоборство», «Прикладні стрілецькі види спорту», «Військово-прикладне багатоборство», «Гирьовий спорт», та інші). Гімнастичні та акробатичні вправи з елементами бойових мистецтв. Бойові мистецтва захисту та нападу. Основи верхової їзди, плавання (за можливістю), фігурні вправи на велосипеді.

Практична частина. Козацькі та народні ігри та забави «Лави на лаву» («Штовхач»), «Перетягування линви (воза)», «Лазіння по голоблі (линві, канату) «за чоботами», рух «гусячим кроком», метання «гарматного ядра», списа, сокири, топірця карпатського, ножів, гранати, крос-фіт тощо. Народна боротьба «Нахрест». Рейд-похід. Участь у спортивних змаганнях, естафетах, іграх, показових виступах.

9. Туристсько-спортивна підготовка (10 год.)

Теоретична частина. Види спортивного туризму: пішохідний, водний, гірський, велосипедний, лижний. Відродження кінного туризму. Рух групи у поході. Залежність швидкості руху від рельєфу, характеру місцевості, наявності перешкод. Забезпечення безпеки під час руху в поході. Фактори небезпеки в поході (природні, антропогенні). Подолання природних перешкод різного

ступеня складності (яри, канави, болота, річки та інші водні перешкоди, організація переправ), круті схили, скелясті ділянки, ділянки густого лісу чи чагарнику тощо. Дії групи в екстремальних умовах (психологічна загартованість). Роль спорядження для успішного проведення походу та організації таборувань (вага, надійність, компактність). Види спорядження (загально-туристське та спеціальне, індивідуальне та групове тощо). Індивідуальне спорядження. Рюкзаки (наплічники). Теплоізоляційні килимки (каремати). Спальні мішки. Одяг та взуття. Намети та їх види. Основні вимоги до спорядження. Догляд за спорядженням. Комплектація ремонтного набору. Мотузки (основні та допоміжні), особливості їх використання. Карабіни та інші технічні засоби. Страхувальні системи. Основні туристські вузли. Техніка в'язання та призначення. Орієнтування на місцевості. Поняття про карту (мапу) і план. Види карт. Масштаб (мірило). Визначення відстані на мапі та місцевості. Компас, його будова та призначення. Визначення сторін світу за допомогою компаса, небесних світил та місцевих прикмет. Особливості орієнтування під час рейду-походу. Умовні знаки топографічних та військових карт. Рельєф. Зображення рельєфу горизонталями. Види горизонталей. Берг штрих. Перетин рельєфу. Типові форми рельєфу та їх зображення на мапі. Способи відновлення орієнтування у разі його втрати. Поняття про бівуак (ночівлю, табір). Вимоги до місця (безпека, наявність джерел питної води, дров (палива), можливість зручного розташування наметів). Порядок дій окремих учасників та групи при влаштуванні бівуаку. Зняття бівуаку. Прибирання місця привалу (ночівлі, табору). Вибір місця для вогнища (багаття). Правила протипожежної безпеки. Різні типи багаття та їх призначення. Розпалювання багаття в т.ч. за несприятливих погодних умов. Сушіння одягу та взуття. Режим дня. Дозвілля в поході, багатоденному таборуванні. Організація харчування в поході (таборуванні). Набір продуктів, режим харчування, калорійність. Меню одноденного, дводенного та багатоденного походу (таборування). Циклічність меню. Санітарні вимоги. Посуд. Кострове приладдя. Поповнення запасів ловлею риби, збиранням грибів та ягід. Приготування їжі в різних погодних умовах.

Страви похідної (таборової) кухні, в т.ч. народної.

Практична частина. Орієнтування на місцевості. Участь у змаганнях зі спортивного орієнтування. Виготовлення карток топографічних знаків. Топографічні ігри, диктанти, завдання. Визначення азимутів на місцевості. Читання знаків карт спортивного орієнтування. Робота з компасом, курвіметром, транспортиром, візирною лінійкою. Рух за визначеним азимутом. Визначення сторін горизонту за місцевими предметами. В'язання вузлів. Подолання перешкод. Участь у змаганнях зі спортивного туризму. Укладання рюкзака. Складання та розбирання намету. Розпалювання вогнища. Практичні навички користування сокирою, пилкою, лопатою, ремонтним набором. Приготування їжі. Рейд-похід.

10. Таборування (жовтень, квітень-травень) (10 год.)

Практична частина. Вибір маршруту та ночівлі. План підготовки таборування. Подолання простих перешкод. Ігри та забави, конкурси, вікторини, змагання. Тематичні гутірки. Ведення індивідуального та групового щоденника. Повідомлення в соціальних мережах та ЗМІ.

11. Участь у волонтерських та інших масових заходах (12 год.)

Практична частина. Виконання Доброго Діла відповідно до лицарських принципів служити Богові, Батьківщині, Близькому. Виконання індивідуальних та групових завдань.

12. Підсумкове таборування (травень-червень) (10 год.)

Практична частина. Вибір маршруту та ночівлі. План підготовки таборування. Подолання простих перешкод. Ігри та забави, конкурси, вікторини, змагання. Тематичні гутірки. Залучення батьків, представників місцевої влади, дитячих та молодіжних громадських організацій (ГО), ветеранів ООС, ТСОУ, військових комісаріатів тощо. Ведення індивідуального та групового щоденника. Повідомлення в соціальних мережах та ЗМІ.

13. Підсумок (2год.)

Теоретична частина. Підведення підсумків роботи за рік. Відзначення кращих учасників за підсумками навчання, організації рейдів-походів, волонтерських заходів, ігор та дозвілля, підсумкового таборування. Завдання на літо.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- основні питання історії України, рідного краю, козацтва, українських військових формувань, сучасних Збройних сил України, українських визвольних змагань та боротьби за незалежність;
- культуру та побут українців;
- обряди, традиції та звичаї українського народу, народні та церковні свята;
- основи українського звичаєвого права;
- видатних українських діячів;
- основи самовиховання, самовпорядності, пластової методики сходинок (кроків);
- особливості розвитку дитячого самоврядування в Україні;
- основні аспекти занять фізичною культурою та спортом, елементи бойових єдиноборств;
- види тактико-технічних дій на місцевості, в т.ч. малих диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ);
- основи надання першої медичної допомоги, проведення рятувальних робіт, тактичної медицини;
- основи пішохідного туризму, спортивного та туристського орієнтування, правила проведення туристських подорожей, організацію таборувань;
- санітарно-гігієнічні норми, правила особистої гігієни;
- правила безпеки життєдіяльності під час занять, рейдів-походів, таборувань, змагань;
- основи інформаційного забезпечення роботи гуртка.

Вихованці мають вміти:

- працювати з різними джерелами інформації;
- збирати та фіксувати зібрані матеріали;

- орієнтуватись на місцевості;
- освоїти елементи фізичної культури, бойових єдиноборств;
- надавати та виконувати накази, діяти владу;
- стріляти з пневматичної, малокаліберної та автоматичної зброї;
- надавати домедичну допомогу, проводити рятувальні роботи;
- долати природні та штучні перешкоди;
- діяти в екстремальних та нестандартних ситуаціях у т.ч. в умовах населених пунктів.

Вихованці мають набути досвід:

- складати меню, готувати страви похідної кухні, в т.ч. народної (козацький куліш, борщ, кашу, деруни, вареники тощо);
- організації роботи громадської ради, самоврядування, розподіляти обов'язки залежно від завдань;
- участі у волонтерських заходах, концертах, фестивалях, конкурсах, вікторинах, виставках тощо;
- готувати творчі звіти, пошукові або дослідницькі роботи, інформацію у ЗМІ, вести сторінку у соціальних мережах тощо.

ОРИЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ОБЛАДНАННЯ

№	Обладнання	Кількість
1.	Комп'ютер	За потребою
2.	Принтер	
3.	Мультимедійний проектор	
4.	Сканер (ксерокс)	
6.	Бруси гімнастичні паралельні (навісні)	1
7.	Лава гімнастична	4
8.	Мат гімнастичний	4
9.	Мат борцівський	2
10.	Канат (линва)	2
11.	Перекладина гімнастична (навісна)	2
12.	Скакалка	15
13.	Стінка гімнастична	4
14.	Гімнастична палиця	15
15.	Намет	5
16.	Рюкзак туристський на 40, 60–90 літрів	15
17.	Спальник	15
18.	КаріMAT (килим)	15
19.	Шолом захисний	15
20.	Індивідуальні системи страхівки	15
21.	Компас	15
22.	Казан кина 6–8 літрів	3-5
23.	Мотузка основна 10-14 мм	300 м
24.	Мотузка допоміжна 8 мм	200 м
25.	Мотузка «реп шнур» 6 мм	150 м

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьєв, А. Проблеми формування ідеалів патріотичного виховання та ціннісних орієнтацій студентів на сучасному етапі / А. Афанасьєв, Н. Щук // Рідна школа. – 2009. – № 12. – С. 18-21.
2. Байден-Пауел. Пластування для хлопців / Байден-Пауел ; ред. Я. Довган; пер. О Кульчицького.– 2-е. укр. вид. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. – 304с.
3. Барановська Л. М., Китрар В. С., Коломоєць Г. А. Формування морально-вольових якостей в умовах сьогодення на уроках фізичної культури // «Методист» № 7-8 липень-серпень, 2021. - С. 115-116.
4. Берека В. Є. Козаком я мрію бути / В.Є.Берека., І. М. Шоробура // навч.-метод. посіб.– Кам'янець-Поділ.: Абетка, 2004. – 396 с. 5.
5. Бех І. Патріотичне виховання дітей та молоді / І. Бех, К. Чорна // Позашкілля. – 2011. – № 10. – С. 9-16.
6. Блохін, О. В. Спорт як засіб патріотичного виховання та формування здорового способу життя особистості / О. В. Блохін // Вища освіта України. – 2012. – № 4. – С. 59-71.
7. Бондарчук Д. О. Вечірня варта. Пісенник / упор. Д. О. Бондарчук, О. С. Бондарчук та ін. // Київ, Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, 2016 – 62 с.
8. Боплан, Гійом Левассер де. Опис України / Гійом Левассер де Боплан. Пер. з фр., приміт. та передм. Я. І. Кравця. — Львів: Каменяр, 1990. — 301 с.: іл.
9. Брайчевський Л.Ю. Походження Русі. / К: «Наукова думка», 1965
- 10.Велікандо, А. Пісні моєї Батьківщини: патріотичне виховання засобами мистецько-художньої культури / А. Велікандо // Шкільний світ. – 2008. – № 2. – С. 5-6. – Вкладка.
- 11.Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. / О. Вишневський. – Вид. 3-тє, доопрац. і доповн. – К. : Знання, 2008. – 566 с.

12. Вишневський, О. Український національний характер та сучасний ідеал виховання української молоді / О. Вишневський // Педагогічна думка. – 2013. – № 1. – С. 3-8.
13. Володимир Пилат. «Бойовий Гопак». — Львів, 1994
14. Воропай О. Звичаї нашого народу. / К: 1992
15. Гарнійчук, В. Аналіз конкретних ситуацій як один з методів виховання патріотизму старших підлітків / В. Гарнійчук // Історія в школі. – 2009. – № 4. – С. 16-18